

ARGITELEFONIVESTLUSE LÕPETAMISEL KASUTATAVAD KEELELISED VAHENDID¹

ANDRIELA RÄÄBIS

Annotatsioon. Artiklis vaadeldakse eesti argitelefoni vestluste lõpetussegmenti, keskendudes selle esimesele ning viimasele osale: lõpumärguande- ja hüvastijätusekventsile. Uuritakse nende sekventside keelelist vormistust ning keeleliste vahendite valiku seoseid sotsiaalsete ja situatiivsete teguritega (osalejate vanus, sugu, suhted ja sotsiaalsed rollid, kontaktide sagedus, vestlustüüp). Analüüsi aluseks on 209 argitelefoni kõnet Tartu Ülikooli suulise eesti keele korpusest.

Võtmesõnad: suuline kõne, telefonivestluse lõpetamine, lõpumärguanne, hüvastijätt, eesti keel

1. Sissejuhatus

Institutsionaalsed telefonikõned (nt intervjuud, häirekeskuse kõned, infoküsimised) on tüüpiliselt kindla struktuuriga. Argised telefonivestlused on aga ülesehituselt üsna eripalgelised: teemade vahel ei pruugi olla selgeid piire ning juba käsitletud teemade juurde võidakse tagasi pöörduda. Neis vestlustes on selgelt struktureeritud ainult algused ja lõpud. Eesti argitelefoni vestluste sissejuhatusi on vaadeldud siinkirjutaja väitekirjas (Rääbis 2009), lõpetamist käsitletakse käesolevas artiklis. Artikkel seostub eesti institutsionaalsete telefonikõnede lõpetamise käsitlusega (Rääbis 2002), milles võeti vaatluse alla lõpetussegmenti kaks esimest vooru (lõpumärguanne ja reaktsioon sellele) ega analüüsitud lõpetamist mõjutavaid sotsiaalseid ja situatiivseid tegureid. Institutsionaalsete infodialogide lõpetamist on lühidalt käsitletud ka dialoogiaktide tüpologia

---

¹ Artikli valmimist on toetanud Euroopa Regionaalarengu Fond Eesti Arvutiteaduse Tippkeskuse kaudu, Eesti Teadusfond (grant 8558), Haridus- ja Teadusministeerium (projektid SF0180078s08 ja EKT8), Alfred Kordelini Sihtasutuse Eesti Fond. Autor on nõuannete eest tänulik Tiit Hennostele.

raames (Hennoste, Rääbis 2004: 48). Käesolevas artiklis uuritakse eesti argitelevestluste lõpetussegmente: lõpetussegmenti struktuuri, eri sotsiaalsete tegevuste sooritamiseks kasutatavaid keelelisi vahendeid ning tegevuste ja keeleliste vahendite valiku seoseid osalejate sotsiaalsete omaduste ja situatiivsete teguritega. Keskendutakse lõpumärguande- ja hüvastijätusekventsile. Artikli viimases osas võrreldakse argi- ja institutsionaalsete telefonikõnede lõpetamist.

2. Varasemad uurimused

Telefonivestluste lõpetamist on uuritud vestlusanalüüsi, viisakusteooria, kvantitatiivse diskursuseanalüüsi ja sotsiolingvistika raames. Vestlusanalüütilised uurimused on keskendunud lõpetussegmenti struktuurile. Viisakusteooriast (Brown, Levinson 1987) lähtudes rõhutatakse, et vestlus tuleb lõpetada viisil, mis ei ohusta vestluskaaslase nägu (*face*). Sotsiolingvistika raamistikus on välja toodud lõpetamist mõjutavaid situatiivseid ja sotsiaalseid tegureid.

Telefonivestluste uurijad on näidanud, et lõpetussegment koosneb kolmest osast (Schegloff, Sacks 1973; Kurhila 1996; Placencia 1997; Coronel-Molina 1998; Pavlidou 1998; Takami 2002; Sun 2005; Etehadieh 2011).

1. Lõpumärguanne ja reaktsioon sellele. Lõpumärguanne osutab, et ühe kõneleja jaoks on teemad ammendatud ja vestluse võib lõpetada. Teisel kõnelejal on lõpumärguande järel kaks põhimõttelist võimalust: lõpetamisega nõustuda või vestlust jätkata.

Lõpumärguandeid on kaht tüüpi: implitsiitsed ja eksplitsiitsed. Implitsiitsed lõpumärguanded ei viita otseselt lõpetamisele. Need jagunevad omakorda kaheks: lühivariandid (*okei; selge*) ja pikemad variandid (nt kokkuvõtted eelnevast jutust, kokkulepped jms). Eksplitsiitsed märguanded osutavad otseselt lõpetamisele (*kule=ma 'lõpetan siis 'ära.*). Nendega võidakse viidata nii enda kui ka vestluskaaslase olukorrale, samuti välistele asjaoludele, mis lõpetama sunnivad.

Eri tüüpi märguannete kasutamisel tulevad esile kultuurilised erinevused. Anthony J. Liddicoat (2007: 261) väidab, et ingliskeelsetes vestlustes lõpetamist enamasti eksplitsiitselt ei algatata. Hao Sun (2005) on aga leidnud, et Hiina telefonivestlustes kasutatakse valdavalt (90%) just eksplitsiitseid lõpumärguandeid.

2. Vaheosa: käsitletud teemade ja kokkulepete kokkuvõtmine, vestluse tulemuse sõnastamine, vestluse üle heameele väljendamine, helistamise põhjuse kordamine ja seletamine, järgmise kontakteerumise lubamine, tänamine, vabandamine, tervituste saatmine, soovimine jm. Osalt võidakse samu vahendeid kasutada ka lõpetamise algatamiseks.

3. Huvastijätud.

Eri kultuurides on välja toodud lõpetussegmenti ülesehitusega seotud kontekstuaalseid tegureid.

1. Vestlustüüp. Vestlustüübi all mõistetakse suhtluse põhieesmärki: infovestlused on kindlal eesmärgil tehtud kõned (soovitakse midagi küsida, kokku leppida, esitada kutse jms); suhtehoidmisvestlused on sõprade või pereliikmete regulaarsed kõned, mille puhul pole muud helistamise põhjust kui sotsiaalseid suhteid hoida, igapäevastest asjadest lobiseda (vt Drew, Chilton 2000; Rääbis 2009: 30–31). Ecuadori hispaaniakeelseid vestlusi uurinud Maria Placencia (1997) on leidnud, et suhtehoidmisvestlust lõpetades tehakse filosoofilisi kokkuvõtteid (*see on elu; nii see on*), infovestlustes väljendatakse eksplitsiitselt, et rohkem pole millestki rääkida, korratatakse helistamise põhjust. Hiina telefonikõnesid uurinud Hao Sun (2005) seevastu väidab, et info- ja suhtehoidmisvestluste lõpetamine ei erine üksteisest.

2. Osalejate vanus. Noored lõpetavad vestluse lühidalt, vanemad inimesed kasutavad palju viisakusväljendeid isegi siis, kui omavahel sageli kohtutakse (Placencia 1997).

3. Osalejate sugu. Jaapanikeelseid ema-tütre ja isa-tütre telefonikõnesid võrrelnud Emiko Kamimoto (2010) toob esile, et ema ja tütre vestluste lõpetussegmentid on pikemad, lõpetamine katkestatakse korduvalt.

4. Osalejate suhted ja sotsiaalne distants. Lühike lõpetussegment on iseloomulik võõrastele ja lähedastele suhtlejatele, neutraalse suhtlusdistsantsi puhul lisanduvad tänamised, vabandused ja nende tagasilükkamised (Placencia 1997).

5. Kontaktide sagedus. Serafin Coronel-Molina (1998) on analüüsinud Ladina-Ameerikast pärit hispaania emakeelega kõnelejate argitelefoni-vestlusi ja leidnud, et rahvusvaheliste kõnede lõpetussegment on pikem kui kohalikel kõnedel, kuna esimesed toimuvad harvem ning otsitakse põhjusi kontakti võimalikult pikalt hoida.

6. Suhtluse argisus või institutsionaalsus. Välismaalaste soomekeelseid kõnesid uurinud Salla Kurhila (1996) osutab, et argikõnedes on raskem

määrata lõpetussegmendi algust ning neis viidatakse alati järgmisele kontaktile.

Kui telefonivestluste sissejuhatusi on palju uuritud Euroopa maades (Holland, Kreeka, Inglismaa, Šveits, Saksamaa, Rootsi, Soome, Eesti), siis lõpetussegmendi ülesehitusega seotud kontekstuaalseid tegureid on esile toodud eelkõige Eesti kultuuriruumist kaugete kultuuride puhul (Ecuador, Hiina, Jaapan, Ladina-Ameerika). Võib oletada, et samad tegurid mängivad rolli ka eesti telefonikõnede lõpetamisel. Käesolevas artiklis vaadeldaksegi, kuidas lõpetussegmendis kasutatavad keelelised vahendid on seotud osalejate vanuse, soo, suhete ja sotsiaalsete rollidega, kontaktide sagedusega ning vestlustüübiga.

3. Materjal

Analüüsi aluseks on 209 argitefonikõnet Tartu Ülikooli suulise eesti keele korpusest. Kõned on salvestatud aastail 1997–2010. Omavahel suhtlevad pereliikmed, sugulased, sõbrad ja tuttavad (kolleegid, ülikooli- ja huviringikaaslased). Osalejaid on 215 vanuses 2–85 aastat, neist 74 meest ja 141 naist (vt tabel 1).

Tabel 1. Osalejate vanusegrupid

Vanus aastates	Mehed	Naised	Kokku
2–10 (lapsed)	3	4	7
11–18 (teismelised)	11	20	31
19–35 (noored täiskasvanud)	39	56	95
36–50 (keskealised)	14	30	44
51–65 (vanemad)	5	19	24
üle 65 (eakad)	2	12	14
Kokku	74	141	215

Kuna suulise keele korpus ei ole sotsiolingvistikilises mõttes tasakaalus, siis ei ole seda ka argitefonikõnede korpus. Korpuse koostamisel on püütud kaasata ja tasakaalustada erinevaid gruppe, kuid siiski on ülekaalus noorte naiste vestlused, kõige vähem on esindatud vanemad mehed. Samas esindab korpus kõiki vanuserühmi.

Analüüsi keskmeks on 140 lauatelefonikõnet. 25 kõne puhul kasutab üks osaleja lauatelefoni ja teine mobiili, mobiililt mobiilile kõnesid on 38. Telefoni tüüp pole teada 6 juhul.

171 telefonikõnes on kaks osalejat, 38 telefonikõnes kolm või rohkem osalejat ning need kõned koosnevad mitmest dialoogist. Kokku oli analüüsitava materjalis 331 lõpetussegmenti, millest 217 juhul vestlus lõpetati ning 114 segmenti jäeti pooleli. 46 vestluses oli kaks, 19 vestluses kolm, 4 vestluses neli, 2 vestluses viis ja 2 vestluses kuus lõpetussegmenti.

Analüüsitud korpus on 118 infovestlust, 47 suhtehoidmisvestlust ja 43 vestlust, mille jooksul suhtlustüüp muutub. Suhtlustüübi muutuse puhul läheb infovestlus peaaegu alati üle suhtehoidmisvestluseks: kui info on edastatud või saadud, lobisetakse veel igapäevastel teemadel; vastupidise suhtlustüübi muutuse kohta on vaid kolm näidet. Sellest liigitusest jääb välja 9 dialoogi, milles küsiti ainult kedagi teist ega suheldud pikemalt.

Meeste ja poiste omavaheliste vestluste eesmärk on peaaegu alati info vahetamine, kusjuures pooled vestlused kestavad alla minuti. Naistel ja tüdrukutel on suhtehoidmisvestlusi veidi enam kui infovestlusi ning vestlused on tunduvalt pikemad.

Vestlused on transkribeeritud vestlusanalüüsi transkriptsiooni kasutades (vt Hennoste 2000a), transkriptsioonimärgid on esitatud artikli lõpus.

TÜ suulise eesti keele korpusse iga teksti juurde kuulub taustakirjeldus (vt Hennoste 2000a), milles on antud tehniline info salvestamise ja lüüriteerimise kohta, situatsiooni kirjeldus, andmed suhtlejate kohta, vestluse ainestik, teema jm. Käesolevas töös on kasutatud infot suhtlussituatsiooni ning suhtlejate omaduste (sugu, vanus) ja nende omavaheliste suhete kohta.

Materjali analüüsitakse nii kvalitatiivselt kui ka kvantitatiivselt.

4. Lõpetussegmenti ülesehitus eesti argitelefonivestlustes

Eesti argitelefonivestluste lõpetussegment koosneb kolmest osast, mis on enamasti üles ehitatud naabruspaaridena või pikemate sekventsidenähtudega.

1. Esimene osa on lõpumärguanne + reaktsioon (*noh, olgu nii*. – *ää*= *küll*.).

2. Sellele võib järgneda vaheosa, milles sooritatakse järgmisi tegevusi (analüüsitud materjali põhjal):

- korratakse varasemat kokkulepet või plaani (*kule omme kõlla= sis, ma püüan ise ka sealt poest läbi käia, vaatan mis räägivad*. – *no oleme rääkind*.),

- tehakse vestlusest kokkuvõte (*nüid ma olen sis`ära rääkind nüid=on=sis*),
- lepitakse kokku vestluse jätkamine (*ma pärast`tulen s=vel`räägib. – dawai.*),
- väljendatakse soovi uuesti suhelda (*`näeme ja`kuuleme äkki. – jah.*),
- antakse vestlusele hinnang (*väga`kena oli vahepeal`lobiseda.*),
- soovitakse head (*`olge sis`tublid=ja(.) ja`saage`terveks. – nojah, te ise`kah olge`tublid sis.*),
- saadetakse teistele tervitusi (*tervita`kõiki keda`mina tean ja::: kes`mind teavad=ja(.) kõiki.=h – o:kei. o:kei.*),
- tänatakse (*aitäh. – noh võta`eaks.*),
- küsitakse vestluskaaslase nõusolekut vestluse lõpetamiseks (*`kõik vist jah? – mhmh*),
- viidatakse sellele, et helistamine on kallisk (*nojah ma arvan=et sul akkab mhemhe .hhhhh tulema mõnus`arve. – noo las ta`tuleb.*),
- antakse mingi soovitus (*tee`määmi nüid lastele=ja – jah*),
- räägitakse oma järgmisest tegevusest (*no ma olen`ikka nüüd ma pean`minema (0.5) õõõ kule kell`kümme tehakse`pood`lahti=näed, tolle`tädile peab`saia ja`leiba viima.*)

Vaheosa tegevused jagunevad üldjoontes kaheks: info vahetamine (kokkuleppe kordamine, vestluse jätkamise kokkuleppimine) ja suhte alalhoidmine (nt tervituste saatmine, soovi avaldamine uuesti suhelda).

3. Vestlus lõpeb hüvastijäätude vahetamisega (*no tšauka. – no tšau*).

Analüüsitud materjalis tuli esile nende osade kaheksa kombinatsiooni:

- ainult lõpumärguandesekvents (20 näidet),
- lõpumärguandesekvents + vaheosa (8 näidet),
- lõpumärguandesekvents + vaheosa + hüvastijätud (62 näidet),
- lõpumärguandesekvents + hüvastijätud (83 näidet),
- ainult hüvastijätud (13 näidet),
- lõpumärguandesekvents ja hüvastijätt samas voorus (27 näidet),
- hüvastijätud + vaheosa + hüvastijätud (2 näidet),
- lõpumärguandesekvents ja hüvastijätt samas voorus + vaheosa + hüvastijätud (2 näidet).

Lõpetussegmendi pikkus varieerub ühest voorst kuue sekventsini.

Näites 1 on venna (H) ja õe (V) vestluse lõpetussegment.

- (1) 1. V: vot.=h (.) no=e-e nii=et `ma siis `elistan ku=ma akkan `sinnapoole
2. `liikuma=või (0.4) või järsku `keegi `sõidab või `kuskile
3. `sinnakanti=ja=eks=siss: eks=sis võtame`ühendust.
4. (.)
5. H: noh, (.) anna `mär[ku.]
6. V: [jah] (0.3) noh, olge=sis `terved=ja
7. (0.3)
8. H: teie ka?
9. (0.5)
10. V: `tervita=sis `lapsi=ja `Lead minu poolt=ja
11. (0.3)
12. H: nnn sama `siitpoolt `teile=[sis.] hhhh
13. V: [jaa,]
14. V: jaa, (.) `jõudu teile sis kõigile=ja
15. (.)
16. H: okei.
17. (0.5)
18. V: [no] `olgu. (.) [kõi]ke `häd=sis.
19. H: [tš-] [tš-]
20. H: tšau. .nhhhh

V algatab lõpetamise kokkuleppe kordamisega (read 1–3), mis on tüüpiline lõpumärguanne. Lausung algab keelendiga *nii et*, mis alustab eesti keeles tihti kokkuvõtet ja ühtlasi uut vestlusfaasi (vt Keevallik 2000). *eks=sis võtame`ühendust* viitab tulevasele tegevusele väljaspool käimas olevat vestlust. 5. real nõustub H ettepanekuga ning 6. real lõpetab V lõpumärguandesekventsi partikliga *jah*. Järgneb vaheosa (read 6–18), mille esimene järjend on soovimine ja vastus soovimine 6.–8. real. 10. real saadab V pereliikmetele tervitusi, 12. real vastab H samaga. Sekvents lõpetatakse partiklitega *jaa, jaa* 13.–14. real. 14.–18. real esitab V jälle soovid: *`jõudu teile sis kõigile=ja; kõike`häd=sis*. 19. real püüab H alustada hüvastijätu. Vestlus lõpeb H hüvastijätuga *tšau*, mis jääb vastuseta.

5. Lõpumärguanded

Selles osas vaadeldakse kõigepealt eri tüüpi lõpumärguandeid, seejärel käsitletakse lõpumärguande positsioonis kasutatavaid hüvastijätte ning lõpuks mitmeosalisi lõpumärguandevooe.

5.1. Implitsiitsed lõpumärguanded

Implitsiitsed lõpumärguanded jagunevad kaheks: lühivariandid ja pikemad variandid.

Lühivariantidest on analüüsitud materjalis kesksed *hea/hää/ää küll* (74 korda) ja *okei* (65; vt näide 2); vähem kasutatud on *olgu* (24), *selge* (20), *ega (siis muud) midagi* (18), *tavai* (10), *nii* (8); muud üksikud näited: *teeme nii* (4), *mis siis ikka* (2), *hüva* (2), *tore* (2), *kena* (2), *noh* (2), *hästi* (1), *okidoki* (1), *oolrait* (1), *eks siis näeb* (1).

Pikemad implitsiitsed lõpumärguanded on kokkulepped, kokkuvõtted, soovivormelid, tervituse saatmised ja tänuavaldused.

Kesksed on nende hulgas **kokkulepped**. Lõpumärguandena kasutatavaid kokkuleppeid on kolme tüüpi.

Esiteks korratakse varasemat kokkulepet või plaani edasise tegevuse kohta (37 näidet; vt näide 1): *.hh > aga `minu juures < kell `kolm kolmandal; sa sis `anna ned `allkirjad `ära ja anna paber emmega `kaasa*. Vana materjali sissetoomine võib näidata, et võimalikud uued vestluse teemad on ammendatud (Liddicoat 2007: 265).

Teiseks osutatakse, et praegune vestlus jääb pooleli ning öeldakse konkreetset, millal seda jätkatakse (8 näidet): *ma `õhtul `elistan sis mis ma sulle `kaasa `panen jah?; no=kule mul on `tunne=et ma elistan sulle `minuti pärast `tagasi; a=ma `räägin sulle `lähemalt, ku=ma `üles tulen*.

Kolmandaks räägitakse üldsõnaliselt järgmisest helistamisest või kohtumisest, väljendatakse soovi uuesti suhelda, aga midagi konkreetset kokku ei lepita (16 näidet): *noh, (.) `varsti `näame=sis; ma `elistan sis; `elista `koju ka vahel kuule; teinekord `räägime=sis jälle*.

Kokkulepe loob seose praeguse ja tulevase vestluse vahel ja on sel viisil orienteeritud sotsiaalsete suhete hoidmisele (Liddicoat 2007: 262). Kokkulepe väljendab, et järgmine kontakt osalejate vahel on korrapärane, mitte juhuslik, ja näitab, et järgmist kohtumist soovitakse ja oodatakse (Button 1991). Teiseks võimaldavad kokkulepped praeguse vestluse

lõpetada, pannes ette, et järgmisi võimalikke teemasid võidakse arutada järgmine kord (Button 1987).

Kokkuvõte osutab vestluse piiritlemisele, seda võidakse tõlgendada kui ettepanekut vestlus lõpetada. Kokkuvõtete kasutamise kohta lõpumärguandena on 9 näidet. Tavaliselt tehakse kokkuvõtte kogu vestlusest (*no`nii=et=hhhhh (0.4) et (0.4) ma arvan=et=hhh midagi`oskasin`õelda.*), lõpetamisele võib viia aga ka käsiloleva teema kokkuvõtte (*igal=juhul ma ootan pikisilmi seda tulevat nädalat.*).

Soovivormeliga (*olge=sis`tublid; lõbutse siis; ead`isu`sulle*) või **tervitude saatmisega** (*tervita=sis teisi`ka; kule`patsuta oma`papagoisid sis=ja*) algatati lõpetamine vastavalt 15 ja 7 korda. Nendega minnakse käimas oleva vestluse teemadest välja, võidakse osutada partneri järgmisele tegevusele, mis toimub pärast vestluse lõppu.

Tänamist kasutati lõpetamise algatamiseks 17 korda. Valdavalt tänatakse saadud info eest (*kule`Virve ma väga`tänan sind selle`info eest; lühikestes infovestlustes aitäh*), paaris vestluses ka helistamise eest (*aitäh=et (0.6)`helistasid*).

Kokkuleppeid, kokkuvõtteid ja tänuavaldusi esineb ka vestluse sees. Siin on vaadeldud ainult selliseid juhtumeid, kui osalejad tõlgendavad neid lõpumärguandena.

5.2. Eksplitsiitsed lõpumärguanded

Eksplitsiitsed lõpumärguanded lähtuvad kõnelejast endast, vestluskaaslasest või kellestki kolmandast sisse toodud isikust.

Kõnelejast lähtuvad märguanded on järgmised.

Kõneleja teeb otsese ettepaneku vestlus lõpetada (5 näidet): *lõpetame; lõpetame siis`ära; kule`aitab nüüd; tead, (.)`äkki me`rohkem ei`räägi; kule=ma`lõpetan siis`ära.*

Kõneleja annab teada, et tal ei ole enam millestki rääkida (15 näidet): *a=kule=ega=ma=sis noh, ei=`oskagi midagi; ma=i`oskagi muud; < e:ga`miskit`muud ma::::: praegu`ei >`tahtnud.* Sellega viidatakse teemade ammendumisele.

Ma lähen-tüüpi teated, millele võidakse lisada ka järgmine tegevus (8 näidet): *ea=kül ma`lähen; kuule olgu, ma lähen siis teen`kartuliputru ja; no=nii ma`lähen e`lektriku`järgi.* Järgmisest tegevusest võib olla varem juttu olnud või tuuakse see alles nüüd sisse. Seda tüüpi teated on

eri tugevusega: nõrgemal juhul järgmist tegevust ei nimetata, *kule ma pean `kõõki=minema mul=on seal `liha* osutab aga möödapääsmatule vajadusele vestlus kohe lõpetada.

Vestluskaaslasest lähtuvad järgmised lõpumärguanded.

Küsitakse vestluskaaslase nõusolekut lõpetada (20 näidet): *präegu sis `kõik sis jah; `kõik=vä; `praegu nagu `räägitud nüüd=võ*. Eraldi alarühma moodustavad eeldused, et vestluskaaslasel enam uudiseid ei ole (*sul ei=ole=vist `nii ruttu mit- `mingit uudiseid jah; muud `eriti ei ole sis `jah*). Need on vormistatud kinnitust ootava küsimusena, mille lõpus on partikkel *jah* või *eksju*. Niisugused lõpumärguanded osutavad teemade ammendumisele.

Antakse hinnang oma helistamisele või pikaksveninud kõnele kui vestluskaaslast segavale või tüütavale tegevusele (6 näidet): *ma=i=`akka sind `kiusama; ma sul sis `rohkem `tööd ei `sega; ma jätan su `rahule nüüd=sis; `ma=ei `sega sind sis enam. (0.4) `lobisemisega*.

Kui vestluse käigus on selgunud, millega vestluskaaslane enne telefonikõnet tegeles, **pakutakse võimalust varasema tegevuse juurde tagasi pöörduda** (5 näidet): *`akkad sis `tööle jah; ma `lasen sul sis `duši alla minna=et; kas sa lähed sis nüüd `mängima `tagasi*.

Omaette rühma moodustavad vastaja viited sellele, et **helistamine on kallis** (8 näidet): *sul läheb `kalliks; ära `raiska `raha; ah `sina `elistad `vabandust sinu `raha `läheb; kule `lapsekene ma ära `raiska oma `raha rohkem*.

Kolmandal juhul **osutatakse kellelegi juuresolijale, kes sunnib vestlust lõpetama** (4 näidet): *kule `need räägivad Tommi ja Terri `akkavad sis ma pean varsti `lõpetama; nüüd ta `ajab mind siit `välja kule*). Selle võttega pehmentatakse lõpetamist, veeretades „süü” teisele.

Sellesse rühma kuuluvad ka **viited tehnilistele probleemidele**: mobiilikõnenedes hoiatatakse, et aku saab tühjaks (2 näidet): *mul saab `aku ka `tühjaks kohe.; mul akkab `aku `tühjaks saama, varsti `katkeb*. Erinevalt teistest algavad mõlemad sellised märguanded pealerääkimisega teise osaleja voo ajal. Ennetatakse seda, et kõne katkemist võib vestluskaaslane tõlgendada soovimatusena edasi rääkida.

Kokkuvõttes näeme, et lühimärguanded osutavad piirile vestluses, pikemad lõpumärguanded (nii implitsiitsed kui ka eksplitsiitsed) on aga üldjoontes kaht tüüpi: ühed osutavad teemade ammendumisele, teised aga viivad dialoogist välja: räägitakse sellest, mis toimub pärast kõne lõppu.

5.3. Huvastijätud lõpumärguande positsioonis

Huvastijätud on tavaliselt vestluse viimane sekvents (Schegloff, Sacks 1973), millele eelneb lõpumärguande ja selle aktsepteerimine.

Selle kõrval on ka niisuguseid lõpetusi, kus kõneleja lisab lõpumärguandele samas vóorus kohe huvastijätu (nt *no=okei=noh=ʔšau.*; 36 näidet). Sel juhul ei oota ta lõpumärguandele reaktsiooni. 16 vestluses jäeti lõpumärguande ära ning esitati kohe huvastijätt. Mõlemad kasutused viitavad soovile vestlus kohe lõpetada vestluskaaslase nõusolekut ootamata. Püütakse välistada võimalus lõpetussegment katkestada, kuna huvastijätt kui naabruspaari esiliige ootab järelliikmeks samuti huvastijätu (vt Button 1987: 135–137). Enamik lõpumärguande positsioonis huvastijätte tuleb esile lühikestes infovestlustes, mille helistaja lõpetab kohe, kui on vajaliku info saanud või edastanud (vt näide 2). Huvastijätu võidakse kasutada ka ebameeldiva või liiga pikaks veninud vestluse lõpetamiseks.

5.4. Mitmeosalised lõpumärguanded

Sageli esitatakse samas vóorus järjest mitu lõpumärguannet, millele võib lisanduda veel huvastijätt. Analüüsitud vestlustes koosneb ühest komponendist 202, mitmest 129 lõpumärguandevóoru. Eesti vestlustes on üldine tendents, et liigutakse nõrgemalt vahendilt tugevama poole (lühimärguande > pikem implitsiitne märguande > eksplitsiitne märguande), huvastijätt on peaaegu alati vóoru lõpus. Peamiselt tulevad esile kaheosalised järjendid, näiteks *okei, samal ʔajal siis ʔkohtume. ; kuule olgu, ma lähen siis teen ʔkartuliputru ja.*

Materjali hulgas on ka mõned kolmeosalised järjendid, näiteks *hea=ʔküll, me ʔtuleme õhtul ʔsinna, ma sul sis ʔrohkem ʔtööd ei \$ ʔsega.=hhh \$.* Vóor algab lühimärguandega *hea=ʔküll*, millele järgneb implitsiitne märguande *me ʔtuleme õhtul ʔsinna*, ning vóor lõpeb eksplitsiitse märguandega *ma sul sis ʔrohkem ʔtööd ei \$ ʔsega.=hhh \$.*

Siiski on ka näiteid (kokku 9), kus enne kasutatakse tugevamat ja seejärel nõrgemat vahendit: *aga okei ʔšau, ʔmõnikord saame ʔkokku ja ʔräägime.; ʔlõpetame siis ʔära. ʔelista ʔkoju ka vahel kuule.* Valdavalt on sel juhul vóoru lõpus viide järgmisele kontaktile, millega pehmentatakse käesoleva vestluse lõpetamist.

6. Lõpumärguande tüübi ja keelelise vormistuse valiku seletused

Lõpumärguanded jagunevad keeleliselt vormistuselt kahte rühma: osa on suhteliselt püsivad vormelid, teised mitte. Vormeleid on üsna vähe: lühimärguanded (*hea küll; ega midagi*), tänuavaldused (*aitäh; suur tänu sulle*), osa soovivaldusi uuesti suhelda (*varsti näeme; ma helistan sis; teinekord räägime*), enamik soove (*ole sis tubli / olge sis tublid; hoidke ennast; ela hästi; head aastavahetust*), osa tervitusi (*tervita NIMI / teisi ka / kõiki*), mõni eksplitsiitne lõpumärguanne (*ma ei oskagi muud/midagi; ma lähen*). Enamik pikemaid lõpumärguandeid on „siin ja praegu” moodustatud laused, kõik on eri viisil vormistatud ning konkreetseid keelelisi vahendeid ei saa nimetada.

Lõpumärguannetes kasutatakse palju partikleid *no, noh, kule/kuule, sis/siis*, harvem *a/aga, tead, nojah, vat*. Ilma nende partikliteta on ainult veerand lõpumärguannetest. Sageli kasutatakse mitut partiklit koos (*no=kule ä= `küll=sis=ä; noh, kuule ega ega `midagi; aga okei no `tšau pärast `näeme*). Partiklit *kule* on kirjeldatud kui voo alguses paiknevat piiripartiklit (Hennoste 2000b: 1801; 2000c: 2468–2469). Leelo Keevallik (2003: 59–60; 2005: 544) osutab, et *kule* projitseerib järgmist tegevusfaasi, sh vestluse lõpetamist, ning kollokatsioonil *no kule* on tugevam liigendav funktsioon kui ainult partiklil *kule*. Ka partiklite *no* ja *noh* üks funktsioone on vestlusteema üleminekule osutamine (Hennoste 2000b: 1802; 2001: 188). Partiklite kasutust käesolevas artiklis lähemalt ei käsitleta.

Sotsiaalsete tegurite mõju tuleb esile eeskätt selles, kas valitakse lühike või pikem märguanne. Käsitletakse ka seda, missuguste teguritega on seotud lühimärguandena kasutatava sõna valik. Pikemate märguannete tüübi valikul ei moodustu selgeid sotsiaalseid gruppe, mõne tüübi kohta on ka liiga vähe näiteid.

Vanus

Laste ja teismeliste omavahelistele vestlustele on iseloomulik see, et lõpetussegmendi esimeses voores esitatakse kohe hüvastijätt: kas lõpumärguande järel või ilma lõpumärguandeta (2/3 juhtudest). Sellele vastatakse samuti hüvastijätuga või ei vastata üldse. Kui vestluskaaslane on vanem, kasutatakse pikemaid lõpumärguandeid veidi enam, kuid ülekaalus on siiski lühimärguanded.

Näite 2 ridadel 4–6 on tüüpiline teismeliste vestluse lõpusegment. Räägivad 11- ja 13-aastane poiss.

- (2) 1. H: sis=ma elistan `sulle=vä.
2. (0.7)
3. V: ei ma `tean, kuna `Kark `tuleb.
4. H: aa, no=okei tšau.
5. (0.4)
6. V: tšau.

Keskealised kasutavad omavahel ja noorema inimesega vesteldes lühikesi ja pikemaid märguandeid enam-vähem ühepalju. Vanema vestluskaaslase korral on aga lühimärguandeid 1/3 ja pikemaid märguandeid 2/3. Vanemad ja eakad inimesed kasutavad peaaegu alati pikemaid lõpumärguandeid.

Seega on näha, et noored kasutavad lühimärguandeid palju rohkem kui vanemad. Lõpumärguande tüübi valik oleneb ka vestluskaaslasest: vanema inimesega rääkides kasutatakse pikemaid lõpumärguandeid enam kui eakaaslasega või endast nooremaga vesteldes.

Ühe- ja mitmeosaliste lõpumärguandevoorude kasutust võrreldes ilmneb, et kõikides vanusegruppides on üheosalisi veidi rohkem. Mitmeosalised vood on kaht tüüpi:

- teine osa on hüvastijätt, mis viitab soovile vestlus kiiresti lõpetada,
- teine osa on info vahetamiseks (*ma panen `riidesse akkan `tulema.*) või suhte hoidmiseks (*näeme siss*).

Missugune tegevus voo lõpus sooritatakse, see on suurel määral seotud osaleja vanusega. Noored lõpetavad voo enamasti hüvastijätuga, vanemad eelistavad infole või suhtele suunatud tegevusi.

Lühimärguannetest on lastel ja teismelistel kasutusel peaaegu ainult *okei* (86%), muid vorme (*tavai, hea küll, ega midagi, olgu, hüva*) on tarvitatud vaid üks kord. Mida vanemate osalejatega on tegu, seda vähem *okei*'d kasutatakse: vanusegruppides 19–50 esineb seda 23%, vanematel puudub, eakatel üks kord. Täiskasvanutel on kõige sagedasemaks lõpumärguandeks *hea küll*, sellele järgnevad *selge* ja *olgu*.

Sugu

Naised kasutavad pikemaid ja mitmeosalisi lõpumärguandeid veidi rohkem kui mehed. Olulisim erinevus ilmneb mitmeosaliste märguandevoorude kasutuses: meestel on viimaseks komponendiks hüvastijätt 55% juhtudel, naistel 23% juhtudel.

Sõnavalikus märkimisväärsed erinevusi ei ilmnenud. Nii meestel kui ka naistel on kesksed *okei* ja *hea küll*.

Osalejate suhted ja kontaktide sagedus

Esile tuli kaks rühma. Skaala ühe otsa moodustavad pereliikmed ja sõbrad, kes kasutavad lõpetamise algatamiseks peamiselt lühimärguandeid ja hüvastijätte. Eraldi elavad pereliikmed ja kaugemad sugulased kasutavad pigem pikemaid lõpumärguandeid. Muud rühmad (õed-vennad, tuttavad) on heterogeensed.

See on korrelatsioonis suhtlemise sagedusega: kui kohtutakse (peaaegu) iga päev, kasutatakse pigem lühikesi lõpumärguandeid. Harvemate kontaktide korral eelistatakse pikemaid märguandeid.

Vestlustüüp

Lühimärguanded ja kokkuleppe kordamine on iseloomulikud infovestlustele. Suhtehoidmisvestlustes eelistatakse muid pikemaid lõpumärguandeid. Kui infovestlus läheb üle suhtehoidmisvestluseks, kasutatakse lõpetamisel pigem infovestlusele omaseid võtteid: lühimärguandeid on rohkem kui suhtehoidmisvestlustes ning sageli pöörduakse lõpetades infoosa juurde tagasi, korratatakse vestluse esimeses osas sõlmitud kokkulepet, tehakse saadud infost kokkuvõte või tänatakse info eest. See võib osutada sellele, et esmane vestlustüübi määratus on olulisem.

Infovestlustes kasutatakse üheosalisi lõpumärguandeid enam kui suhtehoidmisvestlustes. Mitmeosalise märguandevooru teine osa on infovestlustes tavaliselt hüvastijätt või kokkuleppe kordamine, suhtehoidmisvestlustes muu pikem lõpumärguanne.

Okei ja *hea küll* jaotuvad info- ja suhtehoidmisvestlustes erinevalt. Infovestlustes on esikohal *okei* (33%), talle järgneb *hea küll* (22%). Suhtehoidmisvestlustes domineerib *hea küll* (44%), *okei* on teisel kohal (23%). Info vastuvõtmist või kokkuleppele jõudmist markeeriv *selge* esineb peaaegu ainult infovestlustes.

Kokkuvõtteks

Lühimärguanded on iseloomulikud pigem noortele, sõpradele ja pereliikmetele ning esinevad ennekõike sagedaste kontaktide puhul ja infovestlustes. Pikemaid märguandeid kasutavad pigem vanemad inimesed,

harvemini kohtuvad sugulased, eeskätt suhtehoidmisvestlustes. Eri tegurid kombineeruvad omavahel: näiteks on teismelised omavahel sõbrad, kes kohtuvad sageli ja suhtlevad peamiselt info vahetamiseks; vanemad ja eakad suhtlevad eeskätt sugulastega ning vestluse eesmärk on suhte hoidmine jne.

Lühimärguandena kasutatava sõna valikul mängib kõige suuremat rolli vanus. *Okei* on iseloomulik eelkõige lastele ja teismeliste, vanematel inimestel see peaaegu puudub, neil domineerib *hea küll*. *Selge* on omane eelkõige infovestlustele.

7. Hüvastijätud

Hüvastijätude puhul on tegu vormelitega. Need jagunevad kahte rühma: osa on neutraalsed, osa argised (neid ei kasutata institutsionaalses suhtluses). Neutraalsesse rühma kuuluvad *head aega*, *head/hüva õhtut*, *nägemist/nägemiseni*, *kohtumiseni*, *homseni*, *kuulmiseni*, *õhtuni*. Argised on *adaa/aidaa/adah/aidah/tadaa/taidaa*, *tšau*, *tšauka/tšauki*, *hüva*, *nägudeni*, *pakaa*. *Tšau* erineb teistest, kuna on kasutusel ka tervitusena. Fulvio Meguschari (2004) hinnangul on *ciao* eesti keelde tulnud ajavahemikul 1950–1970 Itaalia filmide või laulude kaudu. Sõna pragmaatiline tähendus eesti keeles ei erine oluliselt algupärandi omast, sest ka itaalia sõnaraamatud esitavad *ciao* põhiliselt hüvastijätusõnana, kuigi itaalia keeles kasutatakse seda ka tervitusena.

Samamoodi nagu lõpumärguannete puhul, eelneb või järgneb ka hüvastijätule sageli partikkel. Kõige sagedasem on *no* (87 korda), kasutatud on ka partikleid *noh* (31 korda), *siis/sis* (23 korda), *kule* (1 kord). *No* eelneb tavaliselt sõnale *tšau* (esiliikmele) ja on sellega kokku hääldatud, moodustades intonatsioonilise terviku (*no=tšau*). Järelliikmele enamasti partiklit ei eelne (*no=tšau – tšau*). Partiklid kaasnevad eelkõige argiste hüvastijätudega, neutraalsete puhul kasutatakse neid harva. Kõik kümme vormelit *head aega* olid ilma partiklita, *nägemist/nägemiseni* 4/5 juhtudel ilma partiklita, vormeliga *head õhtut* kaasnes mõnikord partikkel *siis* + saatelause (*präegu ma soovin sulle sis ead õhtut.; üva õhtut siis ütleme nii.*). Üks partiklite funktsioon näib seega olevat sotsiaalse läheduse märkimine ja lõpetamise pehmemdamine.

Hüvastijätud esinevad enamasti naabruspaaridena. Tüüpiliselt vastatakse sama sõnaga (116 näidet) või neutraalsuse-argisuse skaalal sama

tasandi sõnaga, nt *head aega – nägemist*, *adah – tšau* (24 näidet). Vähestel juhtudel on teine hüvastijätt esimesest argisem (*head aega – tšau*) või ametlikum (*adah – nägemist*), kummagi kohta on 7 näidet. Reageerida võidakse ka partikliga *mhmh*, *mh*, *jah*, *noo* (13 näidet²).

Vastuhüvastijätt puudub 27 näites. Reaktsiooni puudumise põhjusi pole sageli võimalik ei teksti ega taustainfo põhjal seletada. Osa näiteid selgitab asjaolu, et vestluse lõpus lepitakse kokku varsti uuesti kohtuda või helistada: kuna suhtlus jätkub peagi, ei jäeta vahepeal hüvasti. Maria Placencia (1997) on eksplitsiitsete hüvastijättude puudumist seletanud nende asemel kasutatavate väljendite (nt tänamine) polüfunktsionaalsusega.

8. Hüvastijättude keelelise vormistuse valiku seletused

Järgnevalt vaadeldakse, millega on seotud hüvastijätuvormeli valik.

Vanus

Tšau on omane eelkõige noorematele suhtlejatele (kuni 18-aastastel 86% hüvastijättudest). Vanemad inimesed kasutavad seda vähe ning eeskätt järelliikmena, vastuseks kaasvestleja *tšau*'le. *Hüva* tuleb enim esile keskealistel ja vanematel. Eakate puhul domineerib *nägemist*. *Pakaa*'d (4 näidet) kasutavad keskealised ja vanemad suhtlejad – tegu on jäänukiga nõukogude ajast, mida nooremad pole omandanud.

Sugu

Ainus erinevus on *adah*-sarja kasutamisel: naised 20 korda, mees 1 kord (+ üks kolmeaastane poiss). Tegu on lastekeele sõnadega, mis on kasutusel eeskätt pereringis. Ainuke mehe *adah* oli järelliikmeks tädi öeldud *adah*'ile.

Osalejate suhted

Nagu võiski eeldada, kasutavad lähedased rohkem argiseid hüvastijätuvormeleid kui tuttavad (kolleegid, ülikooli- ja huviringikaaslased, sõbra ema). Lähedastel on argiseid vormeleid 86%, tuttavatel 60%.

---

² Naabruspaari *hüva=jah* / *mhmh* kasutas üks suhtlejatepaar 7 vestluses, ülejäänud näited on eri osalejatelt.

Vestlustüüp

Info- ja suhtehoidmisvestlustes erineb eelkõige sõna *tšau* kasutus, mis moodustab infovestlustes 75%, suhtehoidmisvestlustes 51% hüvasti-jätudest. Üks niisuguse kasutuse seletus võib olla seos osalejate vanusega: vanemad inimesed, kes *tšau*'d vähem kasutavad, vestlevad eelkõige suhte hoidmise eesmärgil.

9. Argiste ja institutsionaalsete telefonivestluste lõpetamise võrdlus

Võrdluse aluseks on institutsionaalsete telefonikõnede lõpetussegmenti kaht esimest vooru käsitlev artikkel (Rääbis 2002). Selle uurimuse materjaliks oli 85 telefonikõnet: 48 korral helistati infotelefonile, 37 korral mingisse ettevõttesse või ametiasutusse (nt bussijaam, reisibüroo, ehitusfirma, polikliinik, kauplus, autoremonditöökoda, sotsiaalabi osakond). Analüüsi helistaja algatunud lõpetamisi, mida oli kokku 84.

Kõige sagedasem lühimärguanne oli analüüsitud institutsionaalsetes kõnedes sõna *selge* (35 korda), *hästi* esines kolmel korral ja *kena* kahel korral. Siin saab paralleeli tõmmata argiste infovestlustega, kus *selge* markeerib samuti info vastuvõtmist või kokkuleppele jõudmist. Suhtehoidmisvestlustes *selge* sama hästi kui puudub.

Teine lõpualgatuse vahend institutsionaalses suhtluses on tänamine, mis sisaldus enamikus lõpetussegmenti alustavates voorudes, aga võib paikneda ka hilisemas voorus. Vastajat ei tänatud ainult ühes dialoogis, kuid tänamist asendas sel juhul soovivormel. Tänatakse ka siis, kui soovitud infot ei saadud. Argisuhtlusega võrreldes saab jällegi paralleeli tõmmata infovestlustega, kus info eest tänatakse, aga seda tehakse tunduvalt harvem kui institutsionaalses suhtluses. Suhtehoidmisvestlustes võidakse tänada helistamise eest.

Eksplitsiitseid lõpumärguandeid (*no aitab; aitab ka vist*) leidis kahes institutsionaalses dialoogis, kui helistaja ei soovinud rohkem infot.

Mitmeosalisi lõpumärguandevõore oli institutsionaalsetes telefonikõnedes veidi enam kui argistes. Samamoodi liigutakse nõrgemalt vahendilt tugevama poole (*selge aitäh nägemist.*).

Hüvastijätte oli institutsionaalsetes dialoogides märksa vähem kui argivestlustes (vastavalt 37% ja 87% vestlustes) ning need tulid esile eelkõige ettevõtetesse ja asutustesse (mitte infotelefonile) helistamisel.

Infotelefoni kõnede lõpetussegment koosnes üldjuhul vaid kahest voorust: tänamine ja reaktsioon sellele.

Seega on näha, et argiste ja institutsionaalsete telefonikõnede lõpetamine erineb suurel määral nii lõpetussegmenti pikkuse, lõpumärguande tüübi kui sõnavaliku poolest. Esile tulevad mõned sarnasused argiste infoveestlustega: lõpumärguande *selge* ning info eest tänamine.

10. Kokkuvõte

Eesti argitelefoni vestluste lõpetussegment koosneb kolmest osast: lõpumärguande ja reaktsioon sellele, vaheosa ning hüvastijätud. Käesolev artikkel keskendus lõpumärguannete ja hüvastijätude keelelisele vormistusele.

Telefonivestluste uurijad on toonud välja rea lõpetussegmenti ülesehitusega seotud kontekstuaalseid tegureid: vestlustüüp, osalejate vanus ja sugu, nende omavahelised suhted ja sotsiaalne distants, kontaktide sagedus, suhtluse argisus või institutsionaalsus. Hüpoteesiks oli, et need tegurid mängivad rolli ka eesti telefonivestluste lõpetamisel kasutatavate keeleliste vahendite valikul.

Esiteks vaadeldi seda, missuguseid keelelisi vahendeid lõpetamissoovi väljendamiseks kasutatakse. Lõpumärguandeid on kaht tüüpi: implitsiitsed ja eksplitsiitsed. Keeleliselt vormistuselt jagunevad lõpumärguanded kahte rühma: osa on vormelid, osa mitte. Erinevaid vormeleid on suhteliselt vähe (nt *aitäh, varsti näeme, ole sis tubli, ela hästi, tervita teisi ka*). Enamik pikemaid lõpumärguandeid on konkreetset vestluskaaslast ja olukorda arvestades moodustatud laused, mille keelelise vormistuse kohta on raske üldistusi teha. Seetõttu käsitleti artiklis ainult lühikese või pikema märguande ning lühimärguandena kasutatava sõna valikuga seotud tegureid.

Lapsed ja teismelised kasutavad enamjaolt lühimärguandeid (nendest omakorda domineerib *okei*), vanemad ja eakad peaaegu ainult pikemaid märguandeid. Üle 50-aastastel esineb *okei* ainult üks kord. Täiskasvanutel on sagedasemad lõpumärguanded *hea küll, selge, olgu*.

Kui ühes voorus esitatakse järjest mitu komponenti, lõpetavad lapsed ja teismelised voo enamasti hüvastijätuga (*okei tšau*), vanemad mingi infot vahetava või suhet alalhoidva tegevusega (*hea* = 'küll. *eks me siis arutame* 'asja = vel.). Sama tendents ilmneb meeste ja naiste vestluste võrdluses: naised kasutavad pikemaid ja mitmeosalisi lõpumärguandeid veidi enam kui mehed; meestel lõpeb mitmeosalistest lõpumärguannetest

hüvastijätuga üle poole, naistel umbes veerand. Konkreetse sõna valikul meeste ja naiste vahel olulist erinevust ei ole.

Rolli mängivad ka osalejate suhted ja kontaktide sagedus. Koos elavad või (peaaegu) iga päev kohtuvad pereliikmed ja sõbrad kasutavad peamiselt lühimärguandeid, eraldi elavad pereliikmed ja kaugemad sugulased pigem pikemaid lõpumärguandeid.

Infovestlustes kasutatakse lõpetamise algatamiseks enam lühimärguandeid ja kokkuleppe kordamist, suhtehoidmisvestlustes muid pikemaid lõpumärguandeid. Lühimärguannetest on infovestlustes esikohal *okei*, suhtehoidmisvestlustes *hea küll*. *Selge* on iseloomulik eelkõige infovestlustele.

Erinevalt lõpumärguannetest on hüvastijättude puhul tegu vormelitega, mis jagunevad kaheks: neutraalsed (*head aega, nägemist, kohtumiseni*) ja argised (*adah, tšau, nägudeni, pakaa*). Ka hüvastijätusõna valikul mängib rolli osaleja vanus: lapsed ja teismelised kasutavad peaaegu ainult *tšau*'d, mille osatähtsus vanematel inimestel on väiksem (üle 65-aastastel vaid üks näide). Eakatel prevaleerib *nägemist* ka lähedastega suheldes. *Tšau* domineerib infovestlustes (75% hüvastijättudest), suhtehoidmisvestlustes on *tšau* hüvastijätusõnaks pooltes näidetes. Sooline erinevus ilmneb *adah*-sarja kasutusel: ainus mehe *adah* oli järelliikmeks naise *adah*'ile.

Kuidas eri vahendid ja tegurid omavahel kombineeruvad? Esiteks võib välja tuua komplekti *okei* + *tšau*, mis on omane eelkõige noortele, sõpradele, sagedaste kontaktide puhul ning infovestlustele. Vanematel suhtlejalatel niisugune kombinatsioon sama hästi kui puudub: eelistatakse pikemaid lõpumärguandeid ning neutraalsemaid hüvastijätusõnu.

Teiseks saab esile tuua eri tegurite kombinatsioonid, mis töötavad koos ja ühes suunas. Meeste omavaheliste vestluste eesmärk on peaaegu ainult info vahetamine. Naised peavad nii info- kui ka suhtehoidmisvestlusi, kusjuures viimaseid oli korpuses veidi enam.

Lapsed ja teismelised suhtlevad omavahel sageli, peamiselt info vahetamiseks, on sõbrad. Kõik need tegurid on seotud pigem lühimärguannete ja vestluse kiire lõpetamisega. Vanemad inimesed seevastu suhtlevad peamiselt sugulastega, kontaktid on harvemad, helistamise eesmärk on eelkõige suhte hoidmine. Lõpetamise algatamiseks kasutatakse sel juhul pikemaid märguandeid, lõpetussegment katkestatakse sageli ja pöördutakse teema juurde tagasi – kogu lõpetusprotsess on pikem.

Artiklis keskenduti lõpumärguande- ja hüvastijätusekventsidele. Edasi tuleks täpsema vaatluse alla võtta vaheosa tegevused ja nende keeleline

vormistus. Teiseks näitas esmane analüüs, et umbes kolmandik lõpualgatusi ei viinud vestluse lõpetamisele. Lõpetussegmendi katkestamise põhjused ja viisid vajavad samuti analüüsimist.

Keeleühiskonnas ilmnevate suhtlusmudelite tuvastamine annab väärtuslikku infot eesti keele kui võõrkeele õpetamisel, aidates arendada keeleõppijate pragmaatilist pädevust.

Transkriptsioonimärgid ja lühendid

.	langev intonatsioon
,	poollangev intonatsioon
?	tõusev intonatsioon
(.)	mikropaus (0,2 sek või lühem)
(0.5)	pausi pikkus sekundites
`sõna	rõhutamine
[ ]	pealerääkimine
=	kahe iseseisva üksuse kokkuhääldamine
<>	aeglustatud lõik
><	kiirendatud lõik
\$ \$	naerev hää
:	hääliku venitus
-	sõna poolelijäämine
.hh	sissehingamine
hh	väljahingamine
mhemhe	naer
H	helistaja
V	vastaja

Kirjandus

- Brown, Penelope, Stephen Levinson 1987.** Politeness. Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press.
- Button, Graham 1987.** Moving out of closings. – Talk and Social Organization. Ed. Graham Button, John R. E. Lee. Clevedon: Multilingual Matters, 101–151.
- Button, Graham 1991.** Conversation-in-a-series. – Talk and Social Structure. Studies in Ethnomethodology and Conversation Analysis. Ed. Deirdre Boden, Donald H. Zimmerman. Cambridge: Polity Press, 251–277.
- Coronel-Molina, Serafin M. 1998.** Openings and closings in telephone conversations between native Spanish speakers. – Working Papers in Educational Linguistics 14 (1), 49–68.

- Drew, Paul, Kathy Chilton 2000.** Calling just to keep in touch. Regular and habitualised telephone calls as an environment for small talk. – Small Talk. Ed. Joustine Coupland. London: Longman, 137–162.
- Etchadieh, Elaheh 2011.** Closings of Persian telephone conversation: A CA perspective. <http://langfest.anu.edu.au/index.php/als/alaa-alanz/paper/view/3261> (22.04.2014).
- Hennoste, Tiit 2000a.** Suulise eesti keele uurimine: transkriptsioon, taust ja korpus. – Keel ja Kirjandus 2, 91–106.
- Hennoste, Tiit 2000b.** Sissejuhatus suulisesse eesti keelde IV. Suulise kõne erisõnavara 3. Partiklid. – Akadeemia 8, 1773–1806.
- Hennoste, Tiit 2000c.** Sissejuhatus suulisesse eesti keelde VI. Lausung suulises kõnes 1. – Akadeemia 10, 2223–2254.
- Hennoste, Tiit 2001.** Sissejuhatus suulisesse eesti keelde IX. Lausung suulises kõnes 4. – Akadeemia 1, 179–206.
- Hennoste, Tiit, Andriela Rääbis 2004.** Dialoogiaktid eesti infodialoogides: tüpoloogia ja analüüs. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kamimoto, Emiko 2010.** You can't just hang up – Differences in Japanese family phone conversations. – Society for Gender Studies in Japanese annual convention 2010. http://www.gender.jp/journal/no11/12_kamimoto.html (22.04.2014).
- Keevallik, Leelo 2000.** Keelendid *et* ja *nii et* vestluses. – Keel ja Kirjandus 5, 344–358.
- Keevallik, Leelo 2003.** From Interaction to Grammar. Estonian Finite Verb Forms in Conversation. (=Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 34.) Uppsala.
- Keevallik, Leelo 2005.** Suhtluskeele uurimine partiklistunud verbivormide näitel. – Keel ja Kirjandus 7, 535–548; 8, 630–642.
- Kurhila, Salla 1996.** Puhelinkeskustelujen aloituksista ja lopetuksista. – Kakkoskieli 1. Toim. Salla Kurhila. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 127–152.
- Liddicoat, Anthony J. 2007.** An Introduction to Conversation Analysis. New York: Continuum.
- Meguschar, Fulvio 2004.** Mõningaid tähelepanekuid sõnast *tšau*. – Keel ja Kirjandus 3, 213–215.
- Pavlidou, Theodossia-Soula 1998.** Greek and German telephone closings. Patterns of confirmation and agreement. – Pragmatics 8, 79–94.
- Placencia, Maria Elena 1997.** Opening up closings – the Ecuadorian way. – Text 17 (1), 53–81. <http://dx.doi.org/10.1515/text.1.1997.17.1.53>.
- Rääbis, Andriela 2002.** Ametlike telefonikõnede lõpetamine: kuidas helistaja lõpetamise algatab. – Emakeele Seltsi aastaraamat 47 (2001). Tallinn, 107–125.

- Rääbis, Andriela 2009.** Eesti telefonivestluste sissejuhatus: struktuur ja suhtlusfunktsioonid. (= Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuensis 13.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Schegloff, Emanuel A., Harvey Sacks 1973.** Opening up closings. – *Semiotica* 8, 289–327. <http://dx.doi.org/10.1515/semi.1973.8.4.289>.
- Sun, Hao 2005.** Collaborative strategies in Chinese telephone conversation closings: balancing procedural needs and interpersonal meaning making. – *Pragmatics* 15 (1), 109–128.
- Takami, Tomoko 2002.** A study on closing sections of Japanese telephone conversations. – *Working Papers in Educational Linguistics* 18 (1), 67–85.

Andriela Rääbis
eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Jakobi 2
51014 Tartu
andriela.raabis@ut.ee

The linguistic means used in Estonian telephone conversation closings

Andriela Rääbis

The article studies closing sections in Estonian everyday telephone conversations. The research questions are as follows: What are the structural patterns of closing? What particular linguistic means are used in pre-closing and leave-taking sequences? Which factors can motivate the use of different social actions and linguistic forms?

The data for the study come from the Corpus of Spoken Estonian of the University of Tartu. A total of 209 everyday telephone calls were analysed.

The closing section consists of three parts:

- the pre-closing sequence,
- affiliation sequences (e.g. greetings to the family, promises to talk again, expressions of pleasure of the encounter etc.),
- the leave-taking sequence.

Pre-closings are linguistic expressions that indicate one's intention to terminate a conversation. They can be implicit or explicit. Implicit pre-closings involve minimal variants (*okay, alright*), arrangements, sum-ups, well-wishes, regards to other family members and expressions of appreciation. The other categories of expressions make explicit one's intention to end the call: "nothing else"-type utterances, mentioning external factors such as the reason for having to hang up the phone, references to the interlocutor's interests (*I'll let you go*) etc. Pre-closings are formed as either formulas (e.g. *okay, thank you, see you soon, give my love to...*) or longer sentences. Minimal tokens are preferred by children and teenagers (*okay* dominates), family members, and friends; they are typically used in information-seeking dialogues. Longer variants of pre-closings are characteristic of older participants, separately living family members and collateral relatives, and are generally used in 'keeping-in-touch' conversations.

Leave-takings are neutral or familiar formulas. Among younger people the dominant expression is *ciao*, which is hardly used at all by seniors, who appear to use more formal forms even with close friends and relatives.

Future studies could analyse which sequence types and linguistic means are used in affiliation sequences of closing sections.

Keywords: spoken Estonian, telephone conversation, closing section, pre-closing, leave-taking